

Archeologienota Brakel Zilverpark sloop bijgebouwen school

Verslag van Resultaten

Bert ACKE, Maarten BRACKE en Kris VAN QUAETHEM

19-7-2017

Titel: Archeologienota Brakel Zilverpark sloop bijgebouwen school

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke, Maarten Bracke en Kris Van Quaethem

Projectcode bureauonderzoek: 2017F220

Intern projectnummer: 2017.097

Locatiegegevens: Brakel Kasteelstraat

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 107198 en Y: 165558; X: 107466 en Y: 165799

Kadastergegevens: Brakel, afdeling 1, sectie A, perceel 1732A (zie figuur 3)

Topografische kaart: zie figuur 1 en 2

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog), Kris Van Quaethem (assistent-archeoloog) en Karin Hupperts en Guy Sysmans (contactpersonen initiatiefnemer)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Zelzate, 19/07/2017

© Acke & Bracke bvba, Leegstraat 170, 9060 Zelzate. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1. INLEIDING	4
1.1. WETTELIJK KADER	4
1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT	4
1.2.1. VRAAGSTELLING	4
1.2.2. RANDVOORWAARDEN	4
1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE	4
1.3.1. MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE	4
1.3.2. ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK	5
1.3.3. ADVIES SPECIALISTEN	5
1.3.4. WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING	5
1.3.5. SELECTIE BRONNEN	5
2. BUREAUONDERZOEK	6
2.1. HUIDIGE TOESTAND EN GEPLANEDE WERKEN	6
2.2. HISTORISCH EN ARCHEOLOGISCH KADER	10
2.3. SYNTHESE	13
2.3.1. DATERING EN INTERPRETATIE	13
2.3.2. VERWACHTINGSPATROON	13
3. SAMENVATTING	14
4. BIBLIOGRAFIE	16
5. BIJLAGES	17

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning te Brakel Kasteelstraat 43 (project Zilverpark), waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt en de bodemingreep 1000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

1.2.2. Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

1.3. Werkwijze en strategie

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

Deze archeologienota betreft een nota met beperkte samenstelling. Indien de confrontatie tussen de toekomstige werken en één doorslaggevend aspect uit de beschrijving van de landschappelijke ligging van het onderzochte gebied, de historische beschrijving, of de bespreking van het onderzochte gebied in zijn archeologische kader aantoont dat:

- 1) met aantoonbare zekerheid geen archeologisch erfgoed aanwezig is op het onderzochte terrein, of;
- 2) de toekomstige werken met aantoonbare zekerheid geen verstoring zullen veroorzaken aan het eventueel aanwezige archeologische erfgoed, of;
- 3) verder onderzoek van het terrein in het kader van de toekomstige werken met aantoonbare zekerheid niet zou leiden tot nuttige kenniswinst;

en er dus geen verdere maatregelen nodig zijn, dan mag de rapportering over het bureauonderzoek van het terrein beperkt blijven tot nota met beperkte samenstelling zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk versie 2.0, p. 106. Voor dit project zijn het tweede en het derde element van toepassing. Het doorslaggevend aspect betreft een combinatie van de historische beschrijving en de archeologische kennis van het onderzochte gebied. Hiertoe werd de CAI geraadpleegd.

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

Op basis van de info aangereikt door de initiatiefnemer, het raadplegen van enkele digitale bronnen en het uitvoeren van een terreinbezoek kon de nota met beperkte samenstelling worden opgesteld door de erkende archeoloog.

1.3.3. Advies specialisten

Niet van toepassing.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

1.3.5. Selectie bronnen

Het bouwplan en info over het project werd aangereikt door de initiatiefnemer, door de erkende archeoloog werd bijkomend enkele digitale bronnen geraadpleegd.

2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand en geplande werken

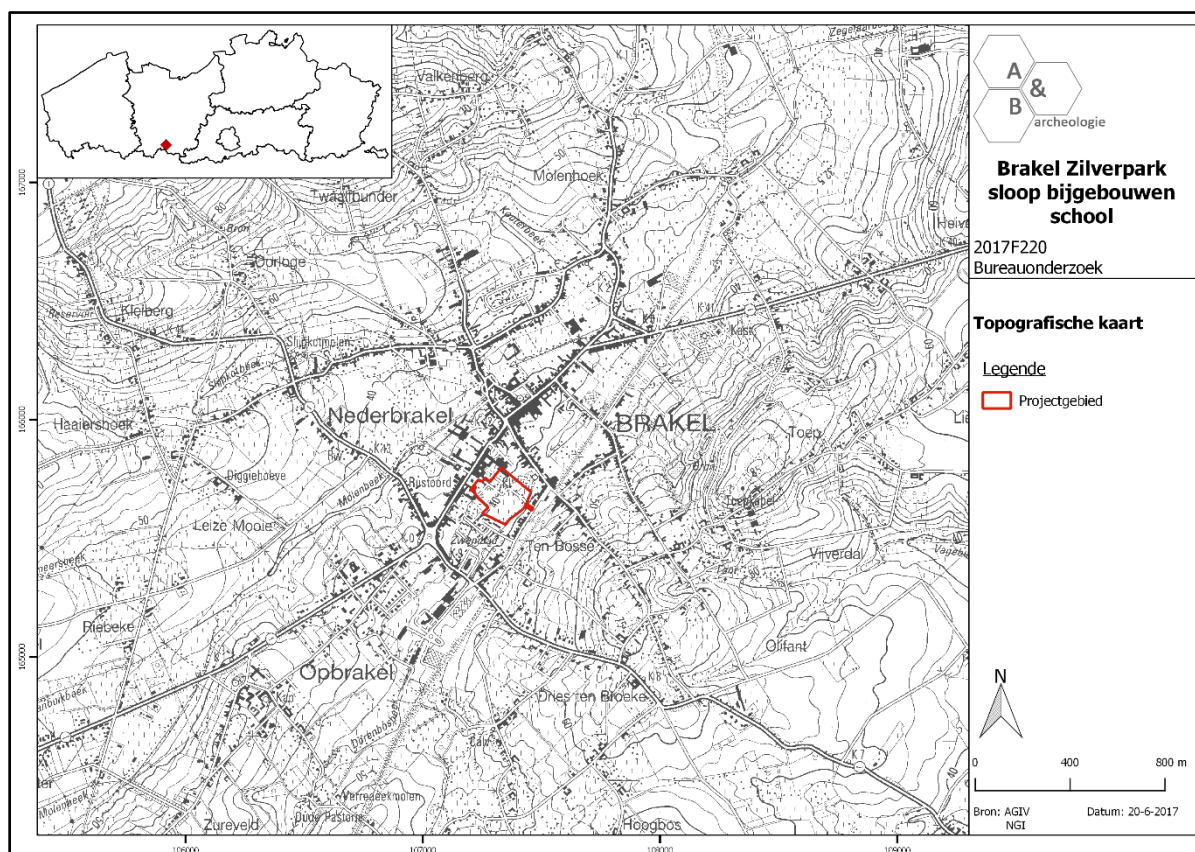
De dossier betreft een stedenbouwkundige aanvraag voor het slopen van enkele recente gebouwen en bijhorende verhardingen. Behalve de sloop zijn er zijn geen overige werken gepland gekoppeld aan deze bouwaanvraag. De sloopaanvraag kadert in een groter project, waarvoor diverse bouwaanvragen reeds zijn ingediend of nog zullen ingediend worden.

Het terrein, 33 865m² groot, bevindt zich tussen de Kasteelstraat in het westen en de Spoorwegstraat in het oosten in Nederbrakel (deelgemeente van Brakel, provincie Oost-Vlaanderen). Ten noorden bevindt zich een supermarkt en een nijverheidsgebouw, ten oosten de Zwalmbeek en woningen langsheen de Spoorwegstraat, ten zuiden een woonwijk en ten westen enkele gebouwen langsheen de Kasteelstraat. Deze sloopaanvraag heeft betrekking op het slopen van 3 gebouwen inclusief funderingen, met een gezamenlijke oppervlakte van 741m², alsook op het verwijderen van de bestaande verhardingen, inclusief onderfundering, en het verwijderen van in onbruik geraakte nutsleidingen. De af te breken gebouwen bevinden zich in het noordelijke gedeelte van het plangebied en betreffen:

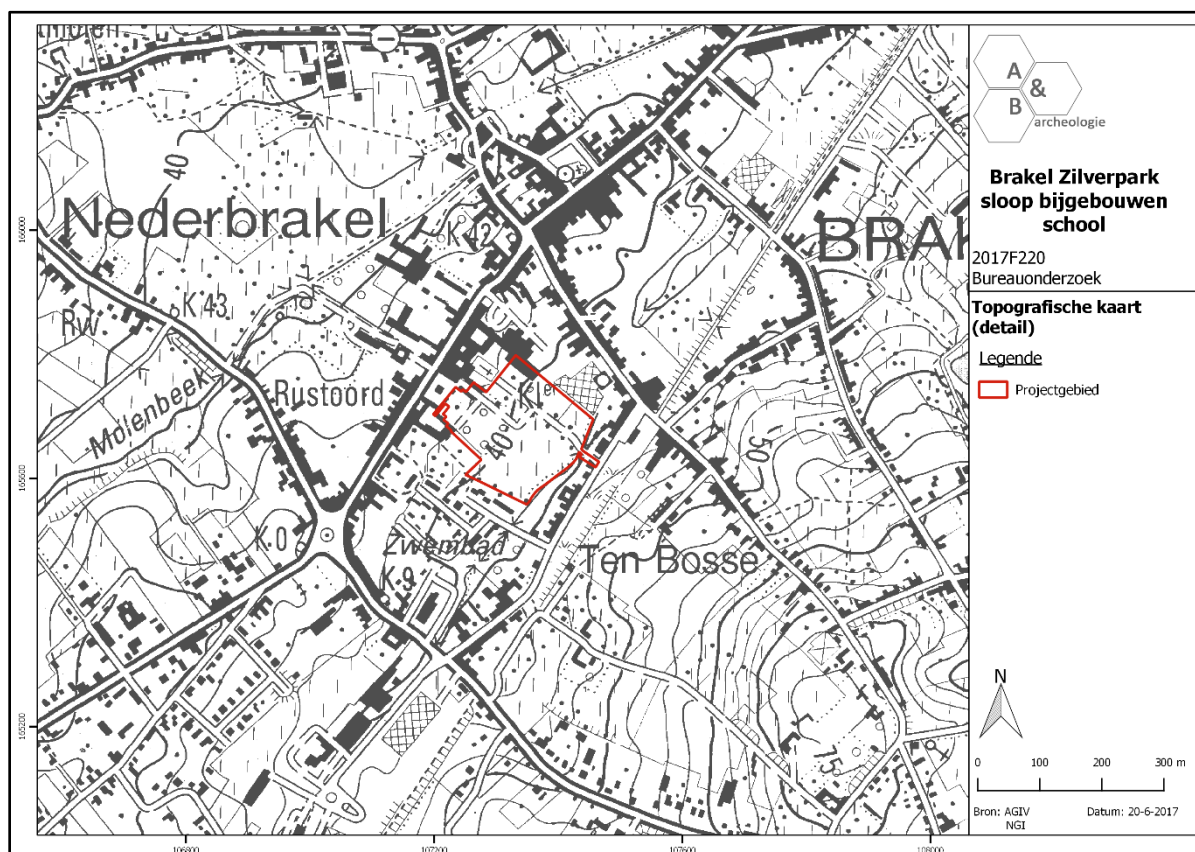
- een schoolgebouw met ondermeer een sporthal, dat volledig is onderkelderd
- een klein bijgebouw
- een fietsenstalling

Het noordwestelijke deel van het plangebied was tot voor kort onderdeel van het klooster van de zusters van het Heilig Hart van Maria en de aanpalende Viso Cor Mariae-school. Deze school verhuisde in 2016 naar een nieuw schoolgebouw aan de overzijde van de Kasteelstraat. Het zuidwestelijke deel was in gebruik als basisschool en kindercrèche. Het oostelijke deel was in gebruik als weiland.

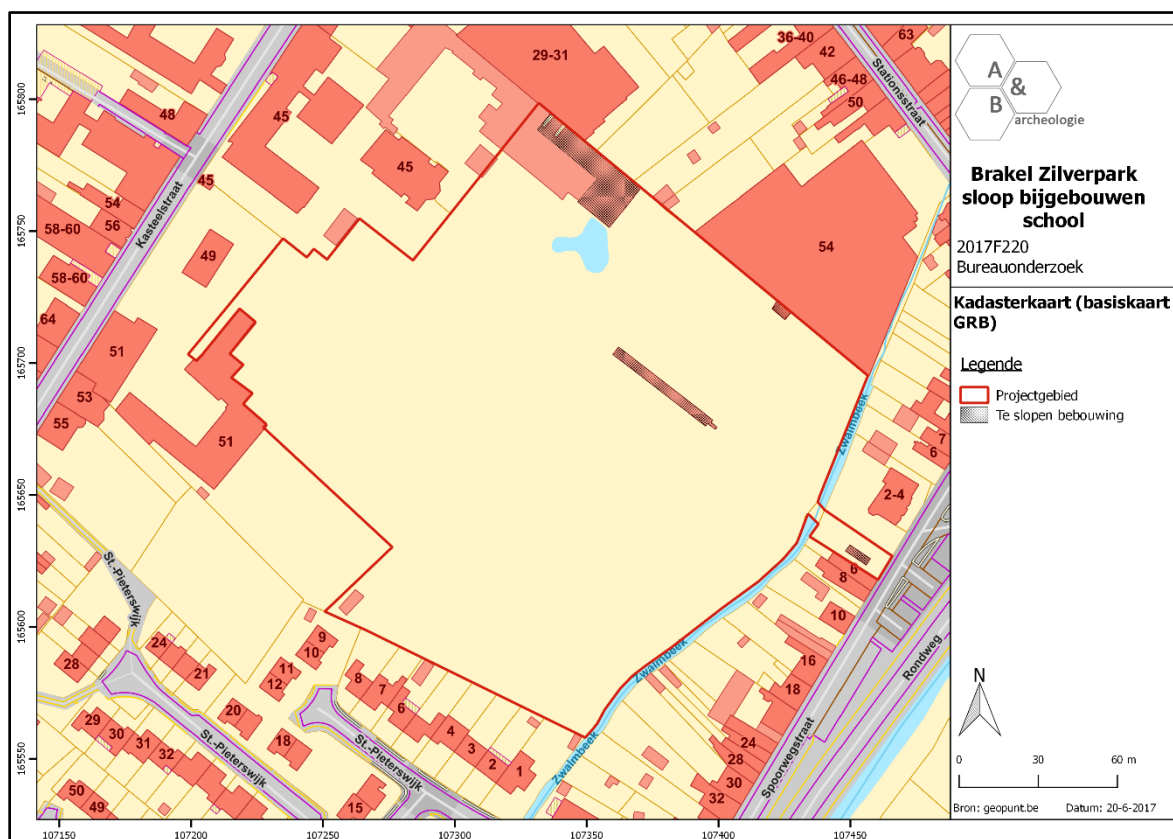
De sloop van de gebouwen, verhardingen en andere constructies zal zich beperken tot deze constructies zelf. De sloop van het onderste niveau van de gebouwen en het uitbreken van de verharding gebeurt achterwaarts, wat betekent dat er geen werfverkeer plaatsvindt op deze zones na de afbraak en opbraak van het onderste niveau. Op die manier wordt vermeden dat een eventueel archeologisch niveau, dat zich net onder deze constructies kan bevinden, aangetast wordt. Ter hoogte van het schoolgebouw is het bodemarchief bovendien reeds volledig vernield door het uitgraven van de kelder. De sloop- en uitbraakwerken ter hoogte van de andere zones kunnen mogelijk een plaatselijke en zeer beperkte verstoring inhouden van grond net rond de reeds bestaande verstoring. Dit zal echter zo veel als mogelijk vermeden worden.

Figuur 1 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 2 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 3 Zicht op het kadasterplan met aanduiding van de af te breken bebouwing: schoolgebouw links bovenaan, fietsenstalling centraal, bijgebouw rechts bovenaan (bron: geopunt.be).

Figuur 4: Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2016 (bron: geopunt.be).

Figuur 5 Af te breken schoolgebouw.

2.2. Historisch en archeologisch kader

Vlakbij de site liggen enkele interessante gebouwen langsheen de Kasteelstraat:

- Sinds 2009 is het kasteel en de kapel van het klooster en de school van de zusters van Maria beschermd als monument. Het kasteel is volledig door kloostergebouwen ingesloten en niet zichtbaar van de straat. Het is waarschijnlijk als "maison de plaisance" in opdracht van Th. J. de Plotho in de tweede helft van de 18de eeuw gebouwd, mogelijk op plaats van een ouder kasteel. In het vierde kwart van de 19de eeuw wordt het eigendom van D. De Staercke. Sinds 1825 kwam het in gebruik als school, thans onderdeel van het klooster. Volgens cartografische bronnen en kadastragegevens uit de tweede helft van de 18de eeuw werd het oorspronkelijk U-vormig volume in het derde kwart van de 19de eeuw gewijzigd. Het gebouw werd gerenoveerd in 1935, het noordoostelijk gedeelte werd vernieuwd na bombardementen tijdens de Tweede Wereldoorlog.¹ Tegenover het kasteel is in de tuin de noordzuid-georiënteerde kapel aanwezig. Ze dateert van 1930 naar ontwerp van architect J.(?) De Bouver (Brussel).² De school zelf werd als zogenaamd "spinhuis" voor arme meisjes in 1825 opgericht op initiatief van pastoor Van der Haegen. Ze werd geleid door een lekenvereniging met geloofsregel die in 1834 als onderwijscongregatie "Hospitaliere Zusters van het Heilig Hart van Maria" werd erkend (inmiddels met bijhuizen te Maarke-Kerkem, Doornzele, Asper, Bosvoorde, Stekene...). Bij de oprichting werd de school ondergebracht in het gehuurd kasteel, dat in 1843 als eigendom werd verworven. De spinschool werd uitgebreid met dag-, zondags- en wezenschool, internaat en tijdelijk bejaardenafdeling (1859-1884). In 1954-1955 werd de school onder de naam "Cor Mariae" als onafhankelijke entiteit opgericht, tot deze in 1991 met Sint-Augustinus fusioneerde onder de naam "Viso Cor Mariae".³
- Kasteelstraat 49: de neoclassicistische directeurswoning van het klooster van de zusters van het Heilig Hart van Maria werd gebouwd in 1864-1866. Een ommuurde tuin met ijzeren toegangshek omringt de woning. De voormalige directeurswoning werd volgens het kloosterarchief in 1864-1866 als huis van de Eerwaarde Heer bestuurder van dit moederklooster van de zustercongregatie gebouwd naast het klooster op de kloostersite met onderwijsinrichting.⁴

De oudste relevante kaart voor het plangebied die geraadpleegd kan worden betreft de Ferrariskaart uit ca. 1777. Op deze kaart wordt geen bebouwing aangegeven in het plangebied, wel is een omgrachte, gestructureerde tuinpartij te zien centraal op de site. Het onderkelderde schoolgebouw en de fietsenstalling bevindt zich vermoedelijk op deze plek. Het oostelijke deel, bij de Zwalmbeek, is

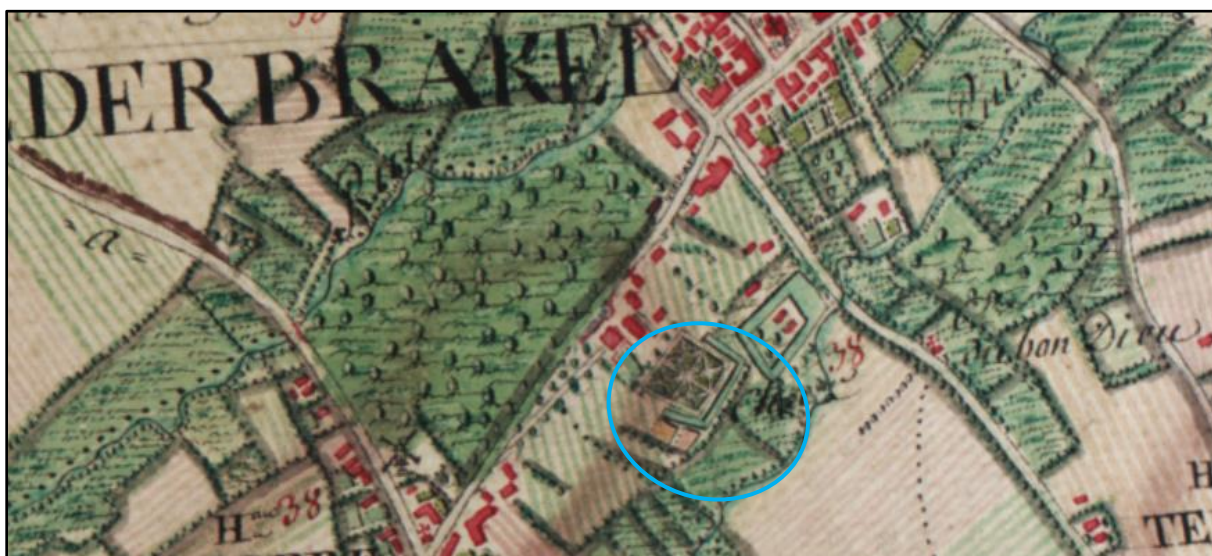
¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Klooster en school van de zusters van Maria* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/73793> (geraadpleegd op 21 juni 2017).

² AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Klooster en school van de zusters van Maria* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/73793> (geraadpleegd op 21 juni 2017).

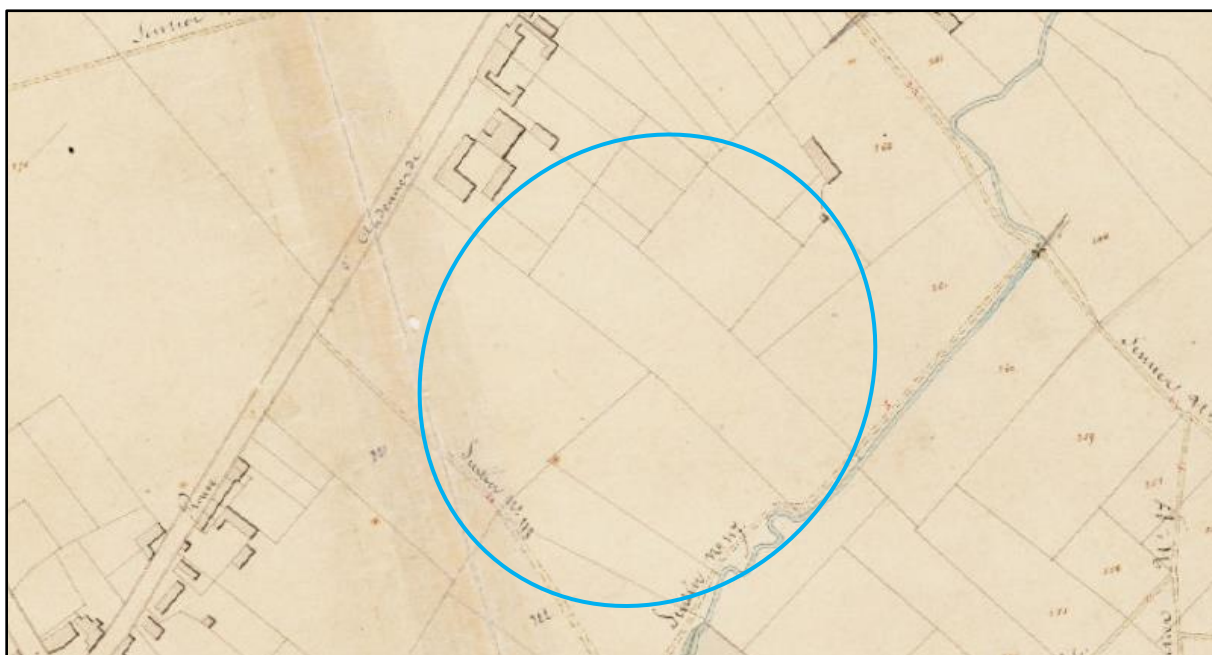
³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Klooster en school van de zusters van Maria* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/73793> (geraadpleegd op 21 juni 2017).

⁴ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Neoclassicistische directeurswoning met tuin* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/73794> (geraadpleegd op 21 juni 2017).

in gebruik als weiland. De Kasteelstraat is reeds aanwezig. Net ten westen van het plangebied liggen een aantal gebouwen op de plek van het huidige klooster, waaronder vermoedelijk ook het kasteel van de Plotho. Ten noorden is een omgracht kasteel aangeduid. Mogelijk bevindt het bijgebouwtje zich op de plek van de gracht. Op de 19de-eeuwse kaarten is het omgrachte kasteel niet meer aangeduid, ook de tuinpartij is verdwenen. Het plangebied is onbebouwd. Het kasteel en de gebouwen langs de Kasteelstraat vertonen enige evolutie gedurende de 19de eeuw. Op de topografische kaarten van 1910 en 1937 is een verdere evolutie van de schoolgebouwen te merken. Op de luchtfoto's uit de tweede helft van de 20ste eeuw is de verdere ontwikkeling van de site te volgen. Het af te breken schoolgebouw, het bijgebouw en de fietsenstalling dateren uit het laatste kwart van de 20ste eeuw, voordien was er geen bebouwing op deze locatie.

Figuur 6 Uitsnede uit de Ferrariskaart (ca. 1777), met in blauw de vermoedelijke ligging van het plangebied (bron: geopunt.be).

Figuur 7 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840), met in blauw de ligging van het plangebied, (bron: geopunt.be).

Op de Centrale Archeologische Inventaris worden in de omgeving van het projectgebied een aantal sites aangegeven. Voornamelijk het aantal sites uit de Romeinse periode valt hierbij op, vooral gesitueerd op de linkeroever van de Zwalmbeek. Deze sites zijn allen prospectievondsten die concrete aanwijzingen bevatten voor het voorkomen van een aantal Romeinse villa's, maar tot op heden werd nog geen groter archeologisch onderzoek uitgevoerd die dit kon bevestigen. Over het plangebied zijn geen archeologische gegevens gekend. Er wordt wel opgemerkt dat begin juli 2017 op het volledige plangebied een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd, in het kader van de overige werken op deze terreinen.

2.3. Synthese

2.3.1. Datering en interpretatie

Op de Ferrariskaart uit 1777 staat ter hoogte van het plangebied een omgrachte ingerichte tuin afgebeeld. Op de noordelijke grens zou zich ook een omgrachte kasteelsite hebben bevonden. Op de 19de-eeuwse kaarten zijn deze zaken niet meer aanwezig. Het plangebied bleef in gebruik als landbouw- of tuinzone tot het optrekken van de constructies in het laatste kwart van de 20ste eeuw. Het schoolgebouw is volledig onderkelderd, het archeologisch bodemarchief is daar reeds volledig verstoord. Naast deze gekende gegevens uit de laatste 250 jaar, geldt er voor het volledige plangebied een zekere archeologische verwachting, gezien het grote aantal Romeinse prospectievondsten die gekend zijn in de nabijheid.

2.3.2. Verwachtingspatroon

Hoewel het totale projectgebied een zekere archeologische verwachting heeft, zoals hierboven besproken, zal de sloop van de bestaande constructies nauwelijks een verstoring van het bodemarchief met zich meebrengen. De sloop van het onderste niveau van de gebouwen en het uitbreken van de verharding gebeurt achterwaarts, wat betekent dat er geen werfverkeer plaatsvindt op deze zones na de afbraak en opbraak van het onderste niveau. Op die manier wordt vermeden dat een eventueel archeologisch niveau, dat zich net onder deze constructies kan bevinden, aangetast wordt. Ter hoogte van het schoolgebouw is het bodemarchief reeds verstoord door de aanleg van de kelder, daar zijn geen archeologische sporen meer te verwachten. De sloop- en uitbraakwerken ter hoogte van de andere zones kunnen mogelijk een plaatselijke en zeer beperkte verstoring inhouden van grond net rond de reeds bestaande verstoring. Dit zal echter zo veel als mogelijk vermeden worden.

Wat betreft de zone van het schoolgebouw zullen de geplande werken met aantoonbare zekerheid geen verstoring veroorzaken aan het archeologische erfgoed.

Wat betreft de overige zones zullen de geplande werken mogelijk een heel beperkte, puntsgewijze verstoring inhouden van de grond net rond de reeds bestaande verstoring. Archeologisch onderzoek van dergelijke beperkte zones heeft voor deze site geen wetenschappelijke meerwaarde, zal meer vragen oproepen dan beantwoorden en zal leiden tot een negatieve kosten-batenanalyse. Verder onderzoek van deze zones in het kader van de toekomstige werken zal met aantoonbare zekerheid niet leiden tot nuttige kenniswinst.

3. Samenvatting

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een stedenbouwkundige vergunning te Brakel Kasteelstraat 43 (project Zilverpark), waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt en de bodemingreep 1000m² of meer bedraagt, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog. Het terrein, 33 865m² groot, bevindt zich tussen de Kasteelstraat in het westen en de Spoorwegstraat in het oosten in Nederbrakel, deelgemeente van Brakel.

Deze bouwaanvraag heeft betrekking op het slopen van 3 gebouwen inclusief funderingen, met een gezamenlijke oppervlakte van 741m², alsook op het verwijderen van de bestaande verhardingen, inclusief onderfundering, en het verwijderen van in onbruik geraakte nutsleidingen. De af te breken gebouwen bevinden zich in het noordelijke gedeelte van het plangebied en betreffen een schoolgebouw met ondermeer een sporthal, dat volledig is onderkelderd, een klein bijgebouw en een fietsenstalling. Het noordwestelijke deel van het plangebied was tot voor kort onderdeel van het klooster van de zusters van het Heilig Hart van Maria en de aanpalende Viso Cor Mariae-school. Deze school verhuisde in 2016 naar een nieuw schoolgebouw aan de overzijde van de Kasteelstraat. Het zuidwestelijke deel was in gebruik als basisschool en kindercrèche. Het oostelijke deel was in gebruik als weiland. De sloop van de gebouwen, verhardingen en andere constructies zal zich beperken tot deze constructies zelf. De sloop van het onderste niveau van de gebouwen en het uitbreken van de verharding gebeurt achterwaarts, wat betekent dat er geen werfverkeer plaatsvindt op deze zones na de afbraak en opbraak van het onderste niveau. Op die manier wordt vermeden dat een eventueel archeologisch niveau, dat zich net onder deze constructies kan bevinden, aangetast wordt. Ter hoogte van het schoolgebouw is het bodemarchief bovendien reeds volledig vernield door het uitgraven van de kelder. De sloop- en uitbraakwerken ter hoogte van de andere zones kunnen mogelijk een plaatselijke en zeer beperkte verstoring inhouden van grond net rond de reeds bestaande verstoring. Dit zal echter zo veel als mogelijk vermeden worden.

Op de Ferrariskaart uit 1777 staat ter hoogte van het plangebied een omgrachte ingerichte tuin afgebeeld. Op de noordelijke grens zou zich ook een omgrachte kasteelsite hebben bevonden. Op de 19de-eeuwse kaarten zijn deze zaken niet meer aanwezig. Het plangebied bleef in gebruik als landbouw- of tuinzone tot het optrekken van de constructies in het laatste kwart van de 20ste eeuw. Het schoolgebouw is volledig onderkelderd, het archeologisch bodemarchief is daar reeds volledig verstoord. Naast deze gekende gegevens uit de laatste 250 jaar, geldt er voor het volledige plangebied een zekere archeologische verwachting, gezien het grote aantal Romeinse prospectievondsten die gekend zijn in de nabijheid.

Hoewel het totale projectgebied een zekere archeologische verwachting heeft, zoals hierboven besproken, zal de sloop van de bestaande constructies nauwelijks een verstoring van het bodemarchief met zich meebrengen. Wat betreft de zone van het schoolgebouw zullen de geplande werken met aantoonbare zekerheid geen verstoring veroorzaken aan het archeologische erfgoed. Wat betreft de overige zones zullen de geplande werken mogelijk een heel beperkte, puntsgewijze verstoring inhouden van de grond net rond de reeds bestaande verstoring. Archeologisch onderzoek van dergelijke beperkte zones heeft voor deze site geen wetenschappelijke meerwaarde, zal meer

vragen oproepen dan beantwoorden en zal leiden tot een negatieve kosten-batenanalyse. Verder onderzoek van deze zones in het kader van de toekomstige werken zal met aantoonbare zekerheid niet leiden tot nuttige kenniswinst.

4. Bibliografie

- <https://inventaris.onroenderfgoed.be>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/>
- <http://www.geopunt.be/kaart>
- <http://www.ngi.be/topomapviewer/>

5. Bijlages

- Figurenlijst

Figuur 1 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	7
Figuur 2 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI)...	7
Figuur 3 Zicht op het kadasterplan met aanduiding van de af te breken bebouwing: schoolgebouw links bovenaan, fietsenstalling centraal, bijgebouw rechts bovenaan (bron: geopunt.be).....	8
Figuur 4: Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2016 (bron: geopunt.be).	8
Figuur 5 Af te breken schoolgebouw.	9
Figuur 6 Uitsnede uit de Ferrariskaart (ca. 1777), met in blauw de vermoedelijke ligging van het plangebied (bron: geopunt.be.	11
Figuur 7 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840), met in blauw de ligging van het plangebied, (bron: geopunt.be).	11
Bijlage: Bouwplan (bron: initiatiefnemer)	

